

Бондаренко Наталія Петрівна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Процес світової глобалізації провокує безліч змін у соціально-політичному та економічному устрою всіх країн світу, генерує і ескалує, в тому числі суперечки і конфлікти нового зразка [2]. Особливої актуальності набувають питання гуманізації суспільства у періоди трансформаційних змін, які охоплюють практично всі сфери суспільного життя. Одним із напрямків гуманізації українського суспільства є впровадження медіації при вирішенні різного роду конфліктів шляхом переговорів і знаходження компромісу.

Медіація – альтернативна процедура регулювання спорів, технологія соціальної комунікації – зарекомендувала себе ефективним засобом мирного врегулювання конфліктів у західній практиці. В Україні медіація активно розвивається, удосконалюються механізми її інтегрування у діяльність судів, нотаріату та інших органів в цивільній юрисдикції. Накопичується досвід приватної медіації, не пов'язаної із системою права. Завдяки своїй міждисциплінарності та молодості медіація є перспективним інститутом, що сприяє гуманізації і становленню демократичних принципів у суспільстві, наближає до прогресивних світових тенденцій у галузях психології, конфліктології, сфері правосуддя.

Проблема медіації висвітлюється в працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Слід зауважити, що більшість досліджень присвячені саме юридичним аспектам медіації. Водночас, проблема психологічного змісту медіації як міждисциплінарної науки майже не представлена у літературі. Так, у працях вітчизняних (І. Белінська, Н. Бондаренко-Зелінська, О. Волобуєва, Н. Гайдук, О. Демидович, Р. Коваль, Б. Лепко, Г. Огречук, О. Спектор, Г. Чуйко) та зарубіжних авторів (Н. Александер, О. Аллахвердова, Х. Бесемер, О. Брижинський, В. Гопанчук, Д. Давиденко, О. Іванова, С. Калашнікова, Л. Лав, О. Літвинова, Л. Паркінсон, П. Рендольф, Д. Сталберг, Ц. Шамлікашвілі) визначається специфіка медіації як міждисциплінарної науки (юриспруденція, конфліктологія,

психологія, дипломатія, лінгвістика, соціологія, філософія, менеджмент, математика і кібернетика). Незважаючи на досить широкий спектр досліджень, в Україні визначення медіації у психологічному контексті знаходиться на початковій стадії.

Мета – представити результати теоретичного аналізу проблеми медіації в психологічному контексті.

Дослідження медіації як методу врегулювання конфлікту здійснюється цілою низкою наукових дисциплін – юриспруденцією, соціологією, психологією, конфліктологією тощо. Водночас, аналіз наукової літератури засвідчив відсутність єдиного визначення поняття «медіація», навіть в межах однієї дисципліни.

Так, аналіз дефініцій медіації, що наводяться в психологічній та юридичній літературі показує, що найчастіше при її визначенні виділяються такі ознаки:

1) медіація є процес переговорів або пошуку вирішення проблеми, що лежить в основі конфлікту;

2) у медіації, крім сторін конфлікту, бере участь незалежний посередник – медіатор, який здійснює сприяння процесу переговорів, організує їх і керує ними і на досвід, знання та вміння якого спираються сторони;

3) сторони повністю контролюють процес прийняття рішення та умови вирішення спору, самостійно приходять до вирішення;

4) знайдене рішення припиняє конфлікт і є взаємовигідним, що задовольняє інтереси обох сторін, а також реалістичним [1].

В цілому, визначення поняття «медіація» у науці трактується з акцентом саме на ту міждисциплінарну галузь, у контексті якої розглядається. Аналізуючи психологічні дослідження проблеми медіації, можна простежити еволюцію та гнучкість поняття. Найбільш раннє та поширене визначення терміну «медіація» в психологічній науці дається як інструменту вирішення конфлікту (О. Брижинський, Л. Паркінсон, П. Рендольф, Ф. Стрессер та інші). Дійсно, це є однією з головних відмінностей у підході до розуміння медіації між юриспруденцією та психологією, оскільки під час медіації одночасно стикаються два аспекти: у правовому аспекті вирішується суперечка, у психологічному – розв'язується конфлікт [3].

Британські психологи Ф. Стрессер та П. Рендольф будують авторську модель медіації на методиці екзистенціальної психотерапії. Погляди науковців поділяє й Л. Паркінсон,

визначаючи медіацію як процес спільного врегулювання конфлікту сторонами, у ході якого два і більше учасників за допомогою незалежної третьої сторони або сторін спілкуються один з одним і знаходять прийнятне для всіх сторін рішення проблеми [6, с. 10].

Наступний підхід у трактуванні медіації робить акцент на залученні посередника (Н. Бондаренко-Зелінська, Д. Давиденко, С. Калашнікова, Й. Ріссе, М. Робертс та ін.). С. Калашнікова зауважує, що медіація є самостійним позаюрисдикційним способом врегулювання правової суперечки шляхом переговорів сторін за сприяння нейтральної особи – медіатора, та виділяє найбільш суттєві її ознаки: наявність переговорів конфліктуючих сторін; наявність медіатора, що виконує функції організації та регулювання процесу переговорів; переговори сторін побудовано за так званою «гарвардською моделлю переговорів», розробленою американськими психологами Р. Фішером та У. Юрі [5]. «Гарвардська модель» передбачає спільне вирішення проблеми сторонами, які орієнтуються, з одного боку, на об'єктивні стандарти та критерії, а з іншого боку – на власні інтереси та потреби, що розкриваються у процесі переговорів. При цьому застосування «гарвардської моделі» у переговорах з участю незалежного посередника (медіатора) здійснюється відповідно до спеціальної (медіативної) технології.

В рамках найбільш сучасного підходу медіація розглядається як конструктивна комунікація або комунікативна практика (О. Аллахвердова, Т. Базаров, Е. Рунессон, Ц. Шамлікашвілі та ін.). Наприклад, О. Аллахвердова визначає медіацію в якості структурно-організованого процесу групової взаємодії, в якому один з учасників взаємодії полегшує комунікацію між двома (і більше) учасниками, які знаходяться в емоційному протистоянні один до одного і не здатні самостійно здійснити конструктивну комунікацію [2].

Аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що переважна кількість науковців погоджується з тим, що саме юриспруденція та психологія є базовими науками, на стику яких виникла медіація. Зокрема, Л. Паркінсон зауважує, що медіація, як акт врегулювання конфлікту, вимагає спеціальної освіти і навиків, контролю емоцій і творчого підходу. Медіація, яка є сполучною ланкою між юриспруденцією та психологією, сприяє усуненню бар'єрів між представниками різних професій і встановленню взаємовигідного партнерства між ними [4, с. 5].

Американський дослідник К. Клок також погоджується, що медіація є міждисциплінарною галуззю знань, що спирається на право, соціологію, лінгвістику і, зокрема, на психологію. Відтак, без психологічних знань підготовка медіатора за визначенням виявляється неповною і однобокою, оскільки в будь-якій суперечці сходяться не стільки інтереси, скільки позиції, характери, звички і уявлення конкретних людей. Без розуміння цього факту, без уміння розібратися в психологічній складовій конфлікту неможливо вичерпати суперечку і добитися стійкості у покладанні угоди між його сторонами [3, с. 12].

Українські науковці О. Волобуєва та О. Урусова [2] зауважують, що в центрах медіації саме юристи та адвокати складають головну аудиторію цієї професії, а далі за популярністю виступають психологи, коучери, бізнес-тренери. На думку дослідниць, методика процесу медіації (шляхи впровадження у соціальне життя, оформлення та підписання документів, фінансові та процедурні питання тощо) запозичено саме із юриспруденції, а з психології – техніки виконання. У процесі медіації в центрі уваги знаходиться особистість, з її психологічними особливостями, інтересами, потребами, а юридичний процес передбачає розгляд тільки правової основи конфлікту та більш орієнтований на дотримання і виконання норм законодавства.

Професійна діяльність медіатора належить до класу евристичних, вона пов'язана з аналітичною, дослідницькою діяльністю, плануванням, управлінням, контролем, інтеракційними процесами між людьми, конструюванням та проектуванням продуктивних шляхів виходу з конфліктних ситуацій. Ця професійна діяльність вимагає високої ерудиції, оригінальності, критичності мислення, прагнення до розвитку та постійного самовдосконалення. Престиж професійної діяльності перебуває на стадії формування, оскільки медіаційний процес тільки впроваджується у практику [1]. У практичній діяльності медіатор використовує психологічні технології та інструменти таких психологічних напрямів, як: психотерапевтична практика (активне слухання, перефразування, фреймінг, відображення, мозковий штурм, поведінковий чи комунікативний тренінг, психодрама); гештальт-терапія – ехо-техніка, техніка екстрополізації тощо; психолінгвістика: уміла постановка «правильних» запитань, побудова фраз, лінгвістичні обороти у мові медіатора, синтез розрізненої інформації; конфліктології; коучинг; риторика (робота з мімікою, жестами, позою) тощо [2].

Висновки. Тренди розвитку медіації останніх років свідчать про перспективність медіації не просто як правового поняття, а як засобу соціальної взаємодії, соціального діалогу, що враховує, передусім, соціально-психологічний аспект професіоналізації напрямку. У зв'язку з перспективою розвитку медіації в Україні виникла гостра необхідність у створенні ефективних програм підготовки професійних медіаторів. Водночас, на теперішній час відсутні єдині стандартні вимоги до рівня підготовки осіб, які пройшли професійне навчання у сфері медіації, і, єдина система оцінки якості. У зв'язку з цим завдання створення та розробки ефективних програм підготовки набувають гострої актуальності та практичної значущості. Вирішення означеної проблеми можливе за рахунок детального психологічного вивчення та аналізу професійної діяльності медіатора, побудови її моделі, виявлення ключових цілей та завдань медіатора на різних етапах його діяльності, розробки відповідно до них моделі компетенцій.

Бібліографічні посилання:

1. Белінська І.А. Основні критерії психологічного профілю медіатора Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології», (18), 2012 . с. 34-43.
2. Волобуєва О., Урусова О. Психологічний контекст визначення медіації як міждисциплінарної науки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки. 2016. № 1. С. 53-65.
3. Демидович О.М. Підручник з медіації для урегулювання конфліктів Рецензія на сучасний іспанський підручник з посередництва. Admetlla, J.& Mar Serna, M. Manual de Mediación: Servicio de Derecho del Trabajo y Relaciones Laborales.— Madrid, 1998. С. 36-37
4. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. №1. Київ, 2016 С. 2-5.
5. Огречук Г.О. Визначення медіації в правовій доктрині та законодавстві. Порівняльно-аналітичне право. Київ, 2014. № 6. С. 96-99.
6. Strasser F., Randolph P. Mediation. A Psychological Insight into Conflict Resolution. London: Continuum, 2004. 196 p.